

och institutioner öfverhufvud, dessas likasom alla sociala förhållandens och samhällsverksamhets genomträngande af vetenskapens ljus; och det är för sistnämnda ändamål, som äfven folkskolan skall vara verksam. Folkskolan på landet skall derföre »göra vetenskapens resultat för och bland landtbefolkningen bekanta, användbara, gagneliga och begagnade.»

Hittills teorin. Praktiken lyder, att jordbruksskolorna äro de bästa tillstymmelse till folkskolor. I dessa skall alltså läras naturkunnet och jordbruk; men äfven humanistisk bildning får ej försummas; ja den bör företrädesvis afses med hänseende till Finska folkets nationalkarakter. Derföre historie, litteratur, sång och musik. Hårtill behöfvas vetenskapligt bildade lärare: den ena uppammad vid det för ändamålet reformerade Mustiala, den andra i ett seminarium vid universitetet.

Mot sådana anordningar kan mycket invändas. Än mera mot Förf:s förslag till penningars vinnande för ändamålet. De skola tagas ur militiefonden. Inga soldater, utan folkskolor. Detta är radikalt. Men en nation utan en enda man vid geväret kan icke heller göra stora anspråk på att bilda en stat. En annan sak är den närvarande militärens dyrhet och möjligheten att med samma kostnad underhålla ett någotsånär verksamt nationalförsvar.

Dessa detaljförslag gifva ingalunda skriften dess förnämsta värde. Värdet faller på den teoretiska delens sida. Denna innehåller mången sanning, åtminstone mången väckelse till eftertanke och har stor förtjenst i den ideela uppfattning af tingen, hvilken Förf. öfverallt fasthåller.

J. V. S.

33 UTLÄNDSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 11, november 1861

L'HISTOIRE DU CONSULAT & DE L'EMPIRE. TOME 18 & 19.

Detta stora arbete närmar sig sitt slut. Läsaren har nyss i detta blad sett en resumé af Lamartine's bedömande öfver detsamma. Hvad den berömda skalden af historieskrifvaren fordrar, är en dom öfver rätt och orätt, icke blott öfver det politiskt kloka eller okloka i Napoleons görande och låtande.

Fordran är rättmätig. Det goda skall gillas, det onda tadlas äfven i den historiska personlighetens handlingar. Men öfverlemnar sig historieskrifvaren åt detta moraliska mönstrande, blir hans verk lätt en moralpredikan, tråkig, emedan der läsaren icke behöfver en sådan fingervisning, för att döma öfver det i handlingen moraliska och immoraliska. Det är derföre icke sagdt, att icke Thiers både kunnat och bort vid sina tillfällen uttala ett ogillande. Men man kan säga: han är för mycket historieskrifvare, för att lägga vikt på detta slags kritik.

Det Rätta i folkens historia är nemligen något annat, än moraliteten i individens handlingar. Napoleon är för Thiers Frankrike, Franska folkets hufvud och hand. Han bedömer derföre Napoleons handlingar så, som man måste bedöma en nations verksamhet. Man kan icke fråga om t. ex. Svenska folket i någon tidpunkt af sin historia handlat mot sitt samvetes bud; utan man frågar hvilka stora män Sverige fostrat, hvad stort de och Svenska folket med dem uträttat, huru hvarje

generation bevarat det af förfädren mottagna arvet, den Svenska staten, och hvad den gjort för kommande generationer. Om detta, hvad ett folk gör och verkar, är en vinst för menskligheten, då säger man utan vidare, att det är Rätt. Verldsförbättraren kan visst hafva sina privatteorier rörande, hvad som är mensklighetens bästa. Han kan fordra, att hvarje folk för dem skall gå i elden; och då han af historien finner, att så icke skett, utan att folken i främsta rummet satt sin egen sjelfständighet, frihet och makt, så kommer han vanligen till den tafatta mening, att egentligen ingenting i verlden gått så till, som det bort gå, och han anser det vara solklart, att med rätta hela historien borde göras om. Men den tänkande historikern är ingen sådan verldsförbättrare. Han måste söka begripa det förnuftiga i, hvad som verkligen skett. Och då folken, som sagdt, icke handla enligt några teorier om, hvad de borde göra för den menade menskligheten, utan med rätta anse sig sjelfva för mensklighetens representanter och handla för sig sjelfva, så bedömer historikern ett folks verksamhet efter den frukt, densamma burit för sjelfva detta folk. Att detta folk sjelft i följd af sina bragder framstår som ett mönster för andra folk, i vetande, i sed, i lagar och institutioner, detta utgör i och för sig den vinning, menskligheten har af dessa bragder. Ett sådant folks politik i förhållande till andra folk blir också sjelfnödvändigt för dessa fruktbärande; ty det kan endast derigenom förkofra sig sjelf, sin makt och sitt inflytande i verlden, att det hos andra folk främjar, hvad det sjelf redan eger.

När derföre Thiers bedömer Napoleon's gerningar ur synpunkten af Frankrikes bästa, pröfvar detta deras politiska värde, uppskattar han dem i sjelfva verket efter det Rättas måttstock, ehuru icke efter naturrättens och moralens. Och äfven den ytligaste betraktare borde finna, att det kan blifva fråga derom, huruvida det var rätt, att efter Napoleons fall makten i Europa med Frankrikes uteslutande tillföll den heliga alliansen, eller om något Franska folkets inflytande på verldshändelserna ur allmänt mensklig synpunkt kunde varit det rättare. Afgörandet häröfver är visst enkelt. Frankrike hade till vidare spelat ut sin rol. Franska folket förmådde icke upprätthålla den verldshändelserna beherrskande ställning, det genom revolutionen och kejsardömet förvärfvat sig. De kufvade folken åter kände sig starka nog, att afkasta det fremmande oket. Franska väldet hade brutit den försöfning, i hvilken de före revolutionen hade försjunkit, och äfven kullkastat de flesta af de institutioner, i hvilka deras lif förstenats. De hade vägen för sig öppen, att börja en ny bana och att med egna krafter höja sig. Det var denna frihet de behöfde. Heliga alliansen var för Tyskland icke ett yttre välde, utan en principernas makt, som i det inre kunde bekämpas och besegras. Och den tid kom, då Frankrike åter blef mäktigt i Europa, indirekt genom revolutionerna 1830 och 1848, direkt verksamt för Belgiens frigörande och Italiens.

Att Thiers ofta resonnerar så, som hade Napoleon varit Frankrike, är likaså berättigadt. Man kunde säga: han glömmet att efter Jena och Austerlitz tala derom, att Napoleons segrar och makt voro Franska folkets. Men ju mera hans hjertes stjärna lutar till nedgången, desto mera erinrar han sig, hvarifrån den hemtat sin glans, och han kommer allt oftare från lägren och slagfälten i fremmande land tillbaka till Frankrike och till det materiella och andliga tillståndet inom dess gränser. Det är icke mera fråga om, hvad som bort ske för Napoleons ära, utan om hvad som möjligen ännu kunnat räddas för Frankrike.

Häri kunde man dock hos Thiers se en mer än tillbörligt subjektiv ståndpunkt, att han resonnerar öfver, hvad som möjligen kunnat ske,

om sakerna bedrifvits annorlunda, än hvad som skedde. Man kan finna mycket sådant i historien, hvilket man tycker med något mera klokhet hos de handlande personerna hafva kunnat taga en annan vändning, och man kan lätt göra ett sådant antagande probabelt, emedan man blott behöfver supponera, hvilka följderna deraf skulle varit, utan att i sina slutsatser besväras af ohöfliga fakta, hvilkas bevisande kraft intet resonnement förmår kullkasta.

Adertonde bandet innehåller tre kapitel: Bourbonernas restauration, Ludvig XVIII:s styrelse och Kongressen i Wien. Föga nog torde någon klarare, än Thiers här gör det, hafva framställt orsakerna, hvarföre Bourbonernas regemente så snart i Frankrike väckte längtan efter Napoleon. Han framlägger också förhållandena så kallt och opartiskt, att man omöjligen kan upptäcka något spår af Napoleons loftalare. Han visar sig öfvertygad derom, att efterhand ett lugnt konstitutionelt statskick skulle under Ludvig XVIII utvecklat sig. Men massan af folket och armén voro missnöjda dels öfver förhållanden, som i Frankrikes dåvarande skick icke kunde användas, dels öfver de Bourboniska prinsarnes, öfriga emigranternes och presterskapets mera hotande och retsamma, än verkligen någon fara innebärande sätt att gå tillväga. Och hvad Wienerkongressen angår, är det icke ett tomt ord, då Thiers försäkrar, att ännu ingen före honom känt och framställt det sanna förloppet af densamma. Men det är också med afseende på den Thiers tadlar Frankrikes politik och yttrar den mening, att, om den varit en annan, Frankrike ännu skulle kunnat vinna stora fördelar, framförallt Rhengränsen – såsom man vet, Thiers käraste ögonmärke från hans statsmannatid.

Två saker utgjorde det stora tvisteäpplet vid denna kongress. Kejsar Alexander ville hafva hela Polen, för att restituera det fordnas konungariket, naturligtvis med kejsaren af Ryssland såsom konung. Det är känt, att den nyligen i Paris aflidna furst Czartorisky var Kejsar Alexanders ungdomsvän, och att Polens restitution utgjorde bådas käraste plan före Alexanders thronbestigning. Derefter blifven Rysslands utrikesminister glömde Czartorisky icke sitt mål, och detta torde varit en bland anledningarne till hans fall. Kejsar Alexander bibehöll afsigten att godtgöra det onda, som skett genom Polens delning. Naturligtvis var Österrike icke villigt att släppa till Galizien. Men än mera fruktade det att få Ryssland till granne vid gränsen af Ungern, Böhmen och Mähren. Preussen deremot hade uppgifvit anspråket på dåvarande hertigdömet Warschau mot vilkor att erhålla Saxen. Att sålunda hafva Preussiska gränsen vid andra sidan af Böhmen var lika hotande för Österrike. Alla Tysklands mindre stater delade oviljan mot Saxens tillintetgörande; och England var afgjordt emot denna Rysslands maktillökning.

Thiers yrkar nu, att Frankrike bort understöda både Rysslands och Preussens fordringar. Tysklands farhågor voro enligt Thiers för Frankrike likgiltiga. Att åter Österrike instängdes, kunde med afseende på Italien endast vara önskligt för Frankrike. Thiers yrkar alltså, att Frankrike bort understöda ifrågavarande pretensioner – för att i motgåfva erhålla om icke Rhengränsen, så åtminstone något ditåt. Men Talleyrand, Frankrikes celebra representant, hade sig ålagdt att följa en annan politik och slöt sig derföre till Österrike och England. Detta var felet – ett fel i Thiers ögon så mycket större, som befolkningen på venstra Rhenstranden i hans tanke dåförtiden var van vid det Franska väldet, hade antagit Fransk lag, hvilken der ännu gäller, och äfven närmat sig Fransk sed med bruket af Franska språket. Huru

sannt allt detta må vara, visst är, att sinnesstämningen derstädes numera är en helt annan.

Läsaren har vid beskrifningen på kongressen det sällsynta nöjet att inträda i diplomaternas rådkamrar, vara vittne till öfverläggningarne och höra de slipade propositionerna och de skarpt tillspetsade replikerna.

Nittonde bandet behandlar Napoleons vistelse på Elba och återkomst till Frankrike, hans första regeringsåtgärder och utfärdandet af den s. k. »Acte additionel», kejsaredömets konstitution, dess solennela antagande på marsfältet, »Champ de mai», såsom denna högtidlighet efter fornfrankiskt bruk kallades, kamrarnes konstituerande och Napoleons afresa till gränsen – och Waterloo.

Af högsta intresse är berättelsen om Napoleons tåg från Cannes till Paris. Den är enkel, utan all oratorisk utsmyckning. I densamma förekommer följande anekdot.

Napoleon tog vägen öfver Dauphine's berg, på gränsen mot Savoyen. På en af de höjder, öfver hvilka tåget gick, rastade Napoleon i en koja, bebodd af en gammal qvinna. Man frågade henne om nyheter från Paris. Hon visste ingenting. Napoleon sade: »Ni vet då icke, hvad konungen gör?» – »Konungen» – utropade den gamla – »Konungen! ni menar väl Kejsaren! han är allt *der nere*.» Hon kände intet om Napoleons afsägelse och hela konungadömet. »Nå väl», sade Napoleon till befälhafvaren för sitt garde, »hvertill tjenar det, Drouot, att uppröra verlden, för att fylla den med våra namn»? Och han lemnade kojans tankfull.

Intrycket af skildringen i slutet af denna del frambringar hos läsaren samma nedslagenhet, som enligt densamma då rådde i Frankrike. Man fann ingen lycka med Bourbonerna; man hoppades intet med Napoleon, sedan de allierade afslagit hvarje underhandling och förklarar hans regering stå utom folkrätten. Lamartine har åter anledning klaga öfver orättvisa. Ty denna regering var dock massans af folket val; Bourbonernas var utländningens verk.

Efter hvad som berättas, skall arbetet afslutas med tjugunde delen och dennas utgifvande snart förestå. Man kan förutse, att den kommer att hafva två kapitel, Waterloo och S:t Helena, det ena omfattande ett icke mindre rikt ämne, än det andra.

Vi böra rätta en tidigare yttrad osäkerhet, huruvida den Svenska öfversättningen af arbetet fortgår, derhän, att detta verkliga är fallet.

NATIONALKONVENTETS HISTORIA AF M. DE BARANTE. ÖFVERSATT AF REINHOLD RUDBECK. STHLM 1861.

Författaren är bekant äfven såsom politisk person. Han tjenade sig upp under Napoleon, resignerade under de 100 dagarne och inträdde åter i tjenst efter den andra restaurationen. Men ogillande dennas rektionära framfart slöt han sig med Royer Collard och Guizot till oppositionen och verkade i dess leder i Deputerade kammaren. Likväl kom han före Julirevolution i Pärskammarn och användes sedan som sändebud i Turin och i S:t Petersburg.

Såsom författare är han utmärkt isynnerhet genom en historie öfver hertigarne af Burgund: *Histoire des ducs de Bourgogne de la maison Valois 1364–1447*, ett voluminöst arbete. Äfven har han gjort sig känd såsom litteraturhistoriker. I historien tillhör han den s. k. »descriptiva» skolan, den som lägger an på att endast skildra och berätta, utan att

söka något inre sammanhang i händelserna. Det är tydligt, att vid en såbeskaffad historieskrifning endast individernas handlingar framtråda, att historien framstår såsom ett verk endast af deras böjelser, intressen, passioner, insigt, klokhet, fasthet och mod, eller tvärtom af deras okunnighet, oförstånd, svaghet och feghet. Vålförståendes: det är endast de egentliga historiska personligheterna, om hvilkas handlingar fråga kan blifva, och dessa framstå då oberoende af samtidens vetande och viljande öfverhufvud äfvensom af alla de gifna historiska förhållanden, i hvilka de lefva, således äfven af, hvad före dem varit och verkat.

10 Nationalkonventets Historia är likväl icke blott deskriptiv i denna mening. Den har tvärtom en påtaglig tendens, hvilken Förf. äfven i inledningen framhåller. Han söker i detta arbete visa, att Franska revolutionens olyckor just äro ett sådant de ledande individernas verk. Det är individernas intellektuella eller moraliska brister allt detta tillräknas. Den reflexion återkommer alltid, att om de blott uppfört sig bättre, skulle allt gått annorlunda.

Barante skref detta arbete efter revolutionen 1848. Han ville ställa denna tids republikaner för ögonen den första revolutionens och republikens förvillelser; och det låg derföre i arbetets plan att visa, 20 hvad ondt individerna förmå åstadkomma, då de söka göra sina önsknings- och meningar gällande icke på grundvalen af den bestående samhällsordningen utan öfver dennas spillror. Hvad inflytande dessa Barante's lärorika berättelser haft, må lemnas derhän. Men för ringa måste detta anses i jämförelse med inflytandet af Franska folkets historiskt gifna bildning, mot hvilken äfven 1848 års republikanska farkost strandade.

Förf. hade en särskild uppmaning till en framställning af sagde art i åtskilliga tidigare utgifna arbeten öfver Franska revolutionen. Han nämner endast Garat, en man, som genomgått alla revolutionens 30 stormar, såsom justitieminister expedierade Ludvig XVI:s dödsdom, såsom misstänkt kom i fängelse men befriades genom Robespierre's fall och sedan under Napoleon åter kom till embeten och anseende. Han skref 1795 Memoirer öfver revolutionen och 1820 åter Memoirer öfver 18:e seklet. Hans betraktelser öfver revolutionen synas, att döma af hvad Barante om dem anför, vara ett temligen osäkert försök att begripa dess sammanhang med det förflutna. Men Barante syftar hufvudsakligen på en annan författare, hvilken han dock icke nämner, men hvilken uppenbart är Lamartine. Denne har nemligen i »Giron-disternas historia» äfven hos flera af de i revolutionen svårast komprometterade, såsom t. ex. hos Robespierre, sökt upptäcka andra sträfvanden, än blott maktlystnaden. Han tecknar honom såsom 40 en Rousseau's upprigtiga lärjunge, hvilken drömde om en dygderepublik efter blodbadet, utan att likväl förneka hans själslyten, maktlystnaden, fåfängan, misstänksamheten, den moraliska förvillelsen att sträfvä till det för ett godt ansedda genom förkastliga medel. Men utom de anmärkningar, som blifvit gjorda mot Lamartine's historiska pålitlighet, har man med god grund förebrått Lamartine att hafva sett saker och personer genom sin poetiska fantasi fjerrglas. Det är sådane revolutionsmännerna rättfärdigande bedömanden, mot 50 hvilka Barantes arbete vänder sig. Men Lamartine var icke blott den stora skalden, utan 1848 äfven denna revolutions kanske mest framstående personlighet. Det torde vara derföre Barante icke nämner hans namn.

Arbetet har likväl så sin gifna tendens, och om Förf. också icke anställer jämförelser, sparar han likväl icke på reflexioner och bedö-

manden, så att boken ingalunda utgör ett prof i den blott beskrifvande och berättande stilen. Arbetet har dock beröm för pålitlighet. Och då Girondisternas Historia temligen allmänt läses, erbjuder denna Nationalkonventets Historia en lämplig motvigt mot det skefva i densamma. Likväl förfaller Barante, som sagdt, nog mycket i den andra ensidigheten, att blott i de handlande personernas fel se orsaken till revolutionens olyckliga förlopp.

Här nedan anföres såsom profstycke Förf:s bedömande öfver de s. k. Septembermorden. På Tuileriernas stormande och konungens suspension d. 10 Augusti följde häktningar i massa; och i September tömde man de fyllda fängelserna genom dessa afskyvärda mord. Läsaren inser lätt, att Förf:s försök att hvälfva skulden från Franska folket på några individer är fåfängt. Det var Fransmän, som ordnade massakern, Fransmän, som utförde, Fransmän, som applåderade och tolererade den. Lagstiftande församlingens och Girondisternas modlösa översamhet, hvilka senare Förf. isynnerhet tadlar, var lika medskyldig, som en Danton's och Pariser-kommunens brottsliga delaktighet i de blodiga uppträdenas anordnande. Och för hvem fruktade Girondisterna och andra med dem? Jo för Pariserfolket, för massan deraf, som under denna laglöshetens tid hade väldet och alltid följde det mest ytterliga, det mest förstörande och blodgiriga partiet i konventet. Och förhållandet i Paris återfanns kring hela landet ända till bondbyarne. Men om revolutionen och dess händelser tillhöra Franska folkets historia, frikänner detta ingalunda individerna från moralisk skuld, och den faller naturligtvis i första rummet på de ledande personerna. Äfven den mest patriotiska individ handlar aldrig utan ett eget individuellt intresse. All menisk handling är sådan, att individen har *sitt* intresse deri, i den ädla handlingen ytterst söker medvetandet af uppfylld pligt, ett godt samvete, i den lofliga bergning, makt, ära ännu med bibehållande af ett godt samvetes vittnesbörd, i den brottsliga endast sina passioners tillfredsställande. Historien må döma häröfver, såvidt bevisen föreligga i handlingen. Den goda eller onda afsigten deri tillräknas då individen. Äfven att folks historia fläckas visserligen af bristande moralitet i individernas handlingar, desto mera, ju allmännare immoraliteten är. Men moralisk skuld kan icke tilläggas folket som sådant. Historien bedömer det efter beskaffenheten af dess lagar och institutioner, dess samhällsordning, dess industri och handel, dess statsskick, dess förhållande till andra folk i krig och fred, dess religionslära, dess vetenskap, litteratur och konst, med ett ord efter det objektiva värdet af den verksamhet, hvarigenom detsamma framstår i mensklighetens närvarande utveckling, och hvars frukter för hvarje tid det lemnar i arf åt kommande sekler och, äfven sedan det såsom denna nation och stat försvunnit från jorden, åt nya släkten, folk och stater.

Öfversättningen synes omsorgsfullt gjord, och boken är typografiskt synnerligen väl utrustad. Men medan titeln lyder: »Nationalkonventets Historia», omfattar densamma endast tiden för Lagstiftande Församlingens tillvaro, från Oktober 1791 till 21 September 1792, och slutar just med Nationalkonventets öppnande.

Felet är, att det hvarken på titelbladet eller i öfversättarens förord angifves, att boken utgör endast arbetets 1:sta del. Originalen »Histoire de la convention nationale» har utkommit i sex delar, och man har väl alltså att vänta ett lika antal band i öfversättning. Sagde öfversättarens förord är eljest en öfverflödsvara, en repetition af Förf:s inledning.